

KRISTÓF ILONA

SZEMÉLYES KAPCSOLATOK VÁRADON (1440–1526)

Közismert, hogy manapság személyes kapcsolatok útján lehet mindent a legegyszerűbben elérni. Nem volt ez korábban sem másként. A személyes kapcsolatok működését és szerepét vizsgálom egy konkrét példán: a váradi székeskáptalan testülete a minta az 1440 és 1526 közötti időszakban.

Várad I. Lajos uralkodása idején vált Szent László király igazi kultuszhelyévé és Zsigmond is hasonlóképpen, a lovagi eszmények iránti érzelmi indítatásból támogatja a várost és a püspökséget. Mivel Várad az ország irányításáért felelős központoktól távol fekszik, — bár a XV. századtól fogva jelentős építkezések zajlottak olasz mesterek¹ vezetésével — mégis feltételezhetnénk, hogy regionális központként országos viszonylatban nem bírt túl nagy jelentőséggel.

A XV. század közepén Vitéz János személyében egy olyan kivételes egyéniség lett Váradon először prépost majd püspök, aki néhány éven belül komoly szellemi központot alakított ki maga körül: szinte mindenki, aki számított az irodalmár-tudós berkekben, kapcsolatban állt vele. Bár ez a látványos virágzás Vitéz személyéhez és váradi tartózkodásához volt kötve, de a püspök, illetve unokaöccse tehetsége már a kortársakban is akkora csodálatot váltott ki, hogy közvetlenül a halálukat követő évtizedekben valóságos kultusz alakult ki alakjuk körül, ami újabb lendületet adott a magyarországi humanizmusnak. Mátyás már 1483-ban megbízta Váradi Pétert Janus Pannonius verseinek összegyűjtésével.² A XV–XVI. század fordulóján szellemi örökségük megőrzésére alakult ki Váradon egy kisebb humanista kör, mely céljaul a Janus-filológia kutatását tűzte ki Magyi Sebestyén kanonok irányításával és Szatmári, Thurzó valamint Perényi püspökök támogatásával.³

Jelenleg kiemelten szeretnék foglalkozni Vitézzel és az általa kialakított személyes kapcsolatokkal. Ennek függvényében egyrészt azt vizsgálom, hogy a Vitéz-féle jövevények milyen szerepet játszottak a káptalanban, másrészt pedig, hogy Vitéz humanista püspöki udvara mennyire érezte hatását a káptalanban. A másik

1 Boldog Várad. Budapest, 1989. 72–73. p.

2 *Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása. Bp., 1935.* (a továbbiakban: *Horváth: Irodalmi műveltség*) 187. p.; *Fraknoi Vilmos: Váradi Péter kalocsai érsek élete.* In: *Századok*, 17. (1883).

3 *Tóth István: Phocbus forrása. Nagyvárad, 1996.* (a továbbiakban: *Tóth: Phocbus*) 422. p.

oldalról, a káptalan egészét tekintve pedig azt tartom a legfontosabb kérdésnek, hogy az egyes tisztségek milyen módon voltak elérhetőek, ill. esetleg fenn voltak-e tartva bizonyos személyeknek.

A következő szempontok alapján vizsgáltam: a káptalanba való bejutás módzata és ezzel összefüggésben a származás, a káptalanból való továbblépés és az egyetemjárás, amely pontokon szerintem a legtisztábban észre lehet venni a segítő kezét.

Prépostok, vikáriusok

Nem meglepő kijelentés, hogy egy püspök megérkezvén új székhelyére helyettesét szinte mindig a vele érkező kíséretéből választotta. Érthető, hiszen nem mindegy, hogy egy püspök kire ruhazza át feladatait: a vikáriusi poszt bizalmi állás is volt. Ebből kifolyólag a helynökök gyakran a püspökök rokonságából kerültek ki, akik bekerülvén a káptalanba a püspök személyes híveként a szoros és zökkenőmentes együttműködést voltak hivatva elősegíteni.

A vizsgált időszak helynökeiről az alábbi adatok birtokában szólok: Conradus de Cardinis de Florentia Andrea Sclarival,⁴ Sarlói János és Bogyoszlai András Vittezzel került Váradra.⁵ Janus Pannonius is volt néhány hónapig nagybátyja helynöke. Huendler Vitus Beckensloer,⁶ Alattyáni Miklós Filipec János⁷ társaságában jött. Kornis Benedeket és Kálmáncsehi Lászlót Kálmáncsehi Domokos,⁸ a Hencsel fivérek közül Jánost Thurzó Zsigmond,⁹ Homorogdi Miklóst pedig Perényi Ferenc¹⁰ hozta Váradra.

4 1411 után: *Bunyitay Vince*: A váradi püspökség története. I–V. köt. Nagyvárad, Debrecen. 1883–1935. (a továbbiakban: *Bunyitay*: Várad) II. köt. 24. p.

5 SARLÓI (1451): Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 62305.; *Bónis György*: Szentszécki regeszták. Szeged, 1997. (a továbbiakban: *Bónis*: Reg.) 2708. — BOGYOSZLAI (1454): *Bónis*: Reg. 2786.; DL 26614.

6 1465: *Bunyitay*: Várad II. köt. 145–147. p.; *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon (a továbbiakban: *Bónis*: Jogtudó) 223. p.

7 1481–1490: *Bunyitay*: Várad II. köt. 52–54. p.; *Bónis*: Reg. 3404.; DL 45863.; Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 223703.; *Bónis*: Reg. 3570.; DL 19501.

8 KORNIS (1497): DL 99173.; *Mályusz Elemér*: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp., 1971. 66. p.; — KÁLMÁNCSEHI (1504): DL 46682.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 54. p.

9 1508: *Bunyitay*: Várad II. köt. 170–172. p.

10 1515: *Bunyitay*: Várad II. köt. 54. p.; A Teleki család oklevéltára. Szerk.: Barabás Samu. II. köt. 1438–1526. Bp., 1895. (a továbbiakban: Teleki II. köt.) 435. p.; DL 74245.

A fent említett tíz személy közül Conradus de Cardinis, Alattyáni Miklós, Kálmáncsehi László és Homorogdi Miklós néhány éven belül a székeskáptalani prépostságot töltötték be.¹¹ Egyedül Alattyáni volt helynök majd tíz éven át Filipec János és Pruisz János püspöksége alatt, és csak Farkas Bálint idején lett prépost. Valószínű, hogy Farkas, aki a préposti méltóságból¹² lépett tovább a püspökségbe, már régebb óta ismerhette a Váradon tevékenykedő Alattyánit.

Ezzel szemben, aki belátható időn belül nem jutott komoly stallumhoz a káptalanban, néhány éven belül, többnyire támogatójával együtt távozott Váradról. Huendler is már egy évvel később Pécssett tartózkodott,¹³ a Henckel testvérek is Thurzó halála után visszatértek szülőföldjükre, Lőcsére.¹⁴

Közelebbről megvizsgálva a püspökök és pártfogoltjaik közötti kapcsolatot, a legjellemzőbb a rokoni alapon való előmenetel. Konrád feltehetőleg Andrea Scolari rokona volt s így távoli rokonságban állhatott akár Ozorai Pipóval is.¹⁵ Janus Pannonius Vitéz unokaöccseként, itáliai tanulmányait befejezván addig volt váradi helynök, amíg meg nem érkezett a kinevezése a pécsi püspökségre.¹⁶ Huendler is Beckensloernnek volt az unokatestvére és a testvére annak a Kottaner Ilonának — Erzsébet királyné udvarhölgyének, — aki a koronát ellopta.¹⁷ Kálmáncsehi László Kálmáncsehi Domokos rokona volt.¹⁸

Sarlói Jánost valószínűleg Vitéz taníttatta,¹⁹ s azért kerülhetett Váradra, hogy pártfogója elősegítse karrierjét. Alattyániról esetleg feltételezhető, hogy egyetemi éveit alatt szerzett kapcsolatait kamatoztatva került Filipec közelébe.²⁰ A Hencke-

11 CONRAD (1424–1440): Szabolcs vármegye oklevéltárának a mohácsi vész előtti oklevelei. Nyírcgyháza, 1901. 23. p. — ALATTYÁNI (1490. nov. 14.): DL 19688.; (1497. júl. 13.): DL 99173. — KÁLMÁNCSEHI (1504. aug. 18.): DL 46682.; (1513. szept. 24.): DL 99265.; A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. Szerk.: Géresi Kálmán. I–IV. köt. Bp., 1882–1897. (a továbbiakban: Károlyi) III. köt. 91. p. — HOMOROGDI (1515. aug. 21.): Telcki II. 435. p.; DL 74245.; (1524. márc. 29.): DL 26684.

12 Farkas prépost (1487. márc. 17.): DL 107390.; (1488. szept. 8. után): DL 88735.

13 *Bunyítay*: Várad II. köt. 145–147. p.

14 *Bunyítay*: Várad II. köt. 170–172., 175–176. p.; *Kovács Endre*: A krakkói egyetem és a magyar művelődés. Bp., 1964. (a továbbiakban: *Kovács*: Krakkó) 91. p.

15 *Bunyítay*: Várad II. köt. 24. p.

16 Boldog Várad 776. p.

17 *Bunyítay*: Várad II. köt. 145–147. p.

18 *Bunyítay*: Várad II. köt. 54. p.

19 *Veress Endre*: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. Bp., 1941. (a továbbiakban: *Veress*: Anyakönyv) 405. p.

20 Padova (1476): *Veress*: Anyakönyv 50. p.

lek Váradra való kerülésükben kézenfekvő a kapcsolódás Thurzó Zsigmonddal, hiszen földik és távoli rokonok is voltak.²¹

Fentebb említettem, hogy a tíz vikárius közül négyen lettek prépostok. Itt lenne érdemes egy rövid kitérőt tenni ebbe az irányba is. Rajtuk kívül még Vasvári Balázsról mutatható ki, hogy Vitéz udvarbírájaként kezdte pályáját, majd az örkanonokságon át jutott el a prépostságig.²² Ifj. Vitéz János pedig Vitéz unokaöccseként élvezhetett bizonyos előnyöket.²³ Farkas Bálint Filipec János rokonaként került be a káptalanba; elképzelhető, hogy eleinte csak egyszerű kanonokként, majd az éneklőkanonokságon és prépostságon át ívelt karrierje a püspökségig.²⁴ Tehát a korszak tíz prépostja közül hét esetében kimutatható, hogy személyes kapcsolataiknak köszönhetik bejutásukat a káptalanba és közülük négyen kezdték vikáriusként működésüket. A prépostok közül Vitéz János,²⁵ Tapolcai János²⁶ és Móre János²⁷ estében nem találtam árulkodó nyomot.

Érdekes megfigyelni, hogy prépostjaink, vikáriusaink szinte soha nem törekednek arra, hogy egy következő láncszemmel meghosszabbítva a sort saját embereiket hozzák be a káptalanba; lehetséges, hogy ez jelenség az adatok hiányából ered. Ez alól természetesen kivétel Vitéz és unokaöccse, ifj. Vitéz János. Az ő tevékenységükre a későbbiekben még részletesen kitérek. Egyedül talán Homorogdi Miklósról (akit Perényi hozott az erdélyi káptalانبól) lehet feltételezni, hogy földijét, Mursinai Gáspárt²⁸ ő juttatta stallumhoz.

21 *Bunyitay*: Várad II. köt. 170–172., 175–176. p.

22 *Bunyitay*: Várad II. köt. 69. p.; custos (1457. jún. 20.): DL 15770.; (1459. ápr. 23.): DL 15332. — prépost (1464. jún. 5.): Károlyi II. köt. 361. p.; (1466. nov. 16.): DL 16386.

23 *Bunyitay*: Várad II. köt. 51–52. p.; prépost (1472. máj. 8.): DL 17318.; (1481. jún. 2.): DL 18496.

24 Kanonok (1470): *Bunyitay*: Várad II. köt. 150. p. — cantor (1481. jún. 2.): DL 18496.; (1483. okt. 18.): DL 56159.

25 Prépost (1442. dec. 12.): DL 13688.; (1444. máj. 26.): *Mihályi János*: Máramarosi diplomák I. Máramarossziget, 1900. 328–329. p.

26 Custos (1440. júl. 22.): DL 13573.; (1445. szept. 30.): DL 57116. — prépost (1446. febr. 23.): DL 38285.; (1459. ápr. 23.): DL 15332.

27 Prépost (1482. márc. 23.): DL 18645.; (1483. okt. 18.): DL 56159.

28 Lector (1524. márc. 29.): DL 26684.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 99. p.

Méltóságviselők (a prépostok kivételével)

Korábbi kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy a méltóságviselőknél belül az ör-, az éneklő- és az olvasókanonokok élesen elkülönülnek a prépostoktól és az egyszerű kanonoktól is teljesen különvált csoportot alkotnak, különösen bekerülésük módja, mobilitásuk, illetve iskolázottságuk alapján. Vagyis teljesen más típusú kapcsolatokról van szó ebben az esetben, mint a korábban tárgyalásban, illetve a későbbiekben sorra kerülőkben.

Már korábban megállapítottuk, hogy a püspök az udvarát személyes híveiből, rokonaiból alakítja ki és igyekszik befolyását a káptalanra is olyképpen kiterjeszteni, hogy saját embereinek adományoz stallumot. Úgy tűnik, hogy ezt a gyakorlatot az esetek döntő százalékában a prépostsággal kapcsolatban érvényesítette, a többi méltóságviselővel szemben viszont a püspök befolyása sokkal kisebb mértékben érvényesült.

A hat lector közül Gúti Péterről tudjuk, hogy 1445-ben úgy kapta váradi kanonikátusát, hogy ő vitte meg Vitéznek a pápa levelét, amelyben megerősítette váradi püspöki kinevezését. Gúti Hunyadi udvari káplánjaként és a kancellária tagjaként több külföldi diplomáciai küldetésben vett már részt korábban is.²⁹ A másik olvasókanonok, Magyi Sebestyén — akiről tudjuk, hogy családja a Perényi famíliába tartozott — apja, Pál alországbíró volt. Sőt itáliai tanulmányait a családján kívül Szatmári György is támogatta, aki szintén volt váradi püspök a XVI. sz. elején.³⁰ Szatmári származása révén is szoros kapcsolatban állt a Thurzókkal és a Perényiekkel is.³¹ Talán nem véletlen, hogy a századfordulótól 1526-ig ők foglalták el a váradi püspöki széket. Maguk is lelkes rajongóiként a humanista eszméknek, Janusnak és Cicerónak, alakították ki és támogatták a maguk kis humanista körét Váradon, amit mi sem bizonyít jobban, minthogy Magyi többek között 1513-ban is kiadja Janus Pannonius egyik kötetét Bolognában, melyet Szatmárinak ajánl.³²

29 Kanonok (1445-től): *Bunyitay*: Várad II. köt. 36. p.; *Bónis*: Jogtudó 164–165. p.; *Fraknói Vilmos*: Vitéz János élete. Bp., 1879. (a továbbiakban: *Fraknói*: Vitéz) 24–33. p. — custos (1449. szept. 24.): DL 22491.; (1451. szept. 26.): DL 14508. — lector (1452. nov. 10.): DL 55525.; (1466. okt. 16.): DL 16386.

30 *Bunyitay*: Várad II. köt. 72. p.; *Veress*: Anyakönyv 72., 76–78. p.; *Tóth*: Phocbus 422. p.

31 *Horváth*: Irodalmi műveltség 187., 194. p.

32 *Tóth*: Phocbus 422. p.; *Veress*: Anyakönyv 76. p. *Iani Pannonii Episcopi Quinqueecclesiensis Panegyricus in laudem Guarini una cum Elegia de Fonte Narensi et de Arbore nimium foecunda. Accedunt epigrammata de Fraudo et Lucta Galeotti. Dedicatio: Antiquissimo, praesuli, Domino, Domino Georgio Episcopo Quinqueecclesiensi summoque cancellario Regni Hungariae, Sebastianus Magius Pannonius felicitatem.*

Magyinak hazatérte után lectorként nagy szerepe volt az ifjú Perényi Ferenc nevelésében.³³ Bolognában Magyit együtt emlegették egy Fehérvári Fülöp nevű tanuló-társával, akivel a későbbiekben mint váradi kanonokkal és székesegyházi főesperessel találkozunk. Valószínűsíthető, hogy Magyi közbenjárására került be a káptalanba.³⁴ Mursinai Gáspárról már fentebb említettük, hogy Homorogdi hozhatta Váradra.

A kor ismeretes 11 cantora közül Farkas Bálintról már a korábbiakban esett szó és további karrierjéről is.³⁵ Asszonyfalvi Ostfi Miklós az, aki feltételezhetőleg személyes kapcsolatait segítségével is építette pályáját. Nemcsak családja volt eléggé tehetős és kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező, hanem itáliai és bécsi stúdiumi során is rengeteg ismeretségre tehetett szert, többek között Janus Pannoniussal is barátságban állt. Elképzelhető, hogy származása és ismeretségei is szerepet játszottak abban, hogy a váradi olvasókanonoki tiszt mellett az esztergomi káptalannak is a tagja volt, sőt ő töltötte be egy időben a nagypréposti tisztet és egyidejűleg volt leszli prépost is.³⁶

A 13 custos között jól elhatárolható az a négy fős csoport, aki Vitéznek köszönhette javadalmát. Gúti Péter és Vasvári Balázs karrierjének ez volt az egyik alacsonyabb foka,³⁷ Janus Pannonius az örkanonokságot az egyetemi tanulmányainak fedezésére, anyagi függetlenedésére kapta nagybátyjától, s szinte csak a vakációkban fordult meg Váradon.³⁸ Polánkai Bereck pályája egészen egyedülálló, mivel ő az egyetlen személy, akinek az élete végig követhető egészen a székesegyházi karpapságtól a kanonokságon át az örkanonoksáig. Mi lehetett a felemelkedésének az oka? Vitéz udvari könyvmásolója volt, fennmaradt többek között egy Tertullianus kézirat *Briccius de Polanka* bejegyzéssel.³⁹ Ez a négy személy időben is nagy-

33 *Bunyitay*: Várad II. köt. 72. p.; Boldog Várad 69. p. — Lector (1516. szept. 5.): DL 16571.; (1552. febr. 3.): Károlyi III. köt. 138. p.

34 Kanonok (1520. ápr. 20. után): *Bónis*: Reg. 4257.; *Veress*: Anyakönyv 77–80. p.

35 Lásd a 12. jegyzetben.

36 *Kollányi Ferenc*: Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom, 1900. (a továbbiakban: *Kollányi*) 97. p.; *Fraknói Vilmos*: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XV. és XVI. században. Bp., 1874. (a továbbiakban: *Fraknói*: Bécs) 152. p.; *Veress*: Anyakönyv 42., 362. p.; *Történelmi Tár* 1904. 164. p. — cantor (1493. ápr. 2.): DL 46227.

37 Gúti Péter esetében lásd a 29. jegyzetet.

38 Custos (1452. nov. 10.): DL 55525.; (1455. okt. 20.): DL 75885. — Padova: 1453., 1454. június, 1457. febr. 28. – 1458. máj.

39 *Balogh Jolán*: Varadinum. Várad vára. I–II. köt. Bp., 1982. Művészettörténeti Füzetek 13/1–2. (a továbbiakban: *Balogh*: Varadinum) 46. p.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 71. p. — Custos (1464. jún. 5.): Károlyi II. 361. p.; (1466. nov. 16.): DL 16386.

jából egymás után viselte ezt a méltóságot.⁴⁰ Rajtuk kívül még Martonosi Pestyén István köthető Perényi Ferenc személyéhez, ugyanis családjá szintén a Perényiek familiárisa volt, apja, Gergely védte Váradot 1514-ben Dózsa csapatai ellen, 1526-ban pedig Szapolyai udvarmestere lett.⁴¹

A méltóságviselők egy jelentős részénél konkrét személyes kapcsolatokat nem tudtam kimutatni, ami természetesen adódhat a rendelkezésre álló forrásanyag töredékességéből. A fent említetteken kívül még néhány olyan személy ismeretes, akinek a káptalanba való bejutása áttételesen vezethető vissza bizonyos személyes kapcsolatokra. Például Monaji Gergely, aki kancelláriai tevékenysége jutalmául lett váradí lector,⁴² vagy Verbai Callixtus, aki esztergomi egyházmegyes pápai közjegyzőként és fiscusi ügyvédként működött, munkája elismerésül tartotta fenn a Szentszék számára a kántori javadalmat.⁴³

Nem véletlen, hogy legnagyobb részt csak a méltóságviselők bekerülésével foglalkoztam, ugyanis az ő esetükben ez a legjobban megfogható szempont. Mivel a káptalanon belüli előrelépésükre is kevés példát találtam, a káptalamból való továbblépésükre is csak néhány személy esetében hivatkozhatom (Janus Pannonius, Ostfi Miklós, Kornis Benedek).⁴⁴ Egyetemjárásukról szintén nagyon kevés adatot találtam, pedig a külföldi tanulmányok alatt egy kisebb magyar közösségre utalva sokfelé ágazó és a későbbiekben kamatoztatható kapcsolatokat lehetett kiépíteni. A korabeli magyar egyetemet járt értelmiség akár személyesen is ismerhette egymást, hiszen az itthoni politikai, egyházi berkek is csak egy nagyon szűk rétegre korlátozódtak.

Összességében a méltóságviselők tisztségüket hosszabb ideig viselték, kisebb mobilitást mutattak. Mintha egy parkolópálya lett volna, közepes karriernek végállomása, akár a diplomáciai, kancelláriai szolgálatok jutalmaképpen, akár a

40 Custosok: GÚTI (1449–1451); CSEZMICEI (1452–1455); VASVÁRI (1457–1459); POLÁNKAI (1464–1466).

41 *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V. köt. Bp., 1890., 1904. (a továbbiakban: *Csánki*) I. köt. 682. p.; *Tonk Sándor*: Erdélyi egyetemjárás a középkorban. Bukarest, 1979. (a továbbiakban: *Tonk*: Egyetemjárás) 334. p.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 74. p.; *Schrauf Károly*: Magyarországi tanulók külföldön. III. köt. A krakkói magyar tanulók háza lakóinak jegyzéke 1493–1556. Bp., 1893. (a továbbiakban: *Schrauf*: Krakkó) 17. p. — custos (1522. febr. 3.): Károlyi III. köt. 138. p.; (1524. márc. 29.): DL 26684.

42 *Bónis*: Jogudó 234. p. — lector (1472. júl. 22.): DL 17344.; (1494. jan. 3.): DL 46244.

43 *Bunyitay*: Várad II. köt. 95. p.; *Bónis*: Reg. 3843., 3854., 3855., 3864., 3867., 3947., 3987., 4014., 4027., 4275. — cantor (1513. szept. 24.): DL 99265.; (1520. dec. 6.): *Bónis*: Reg. 4275.

44 JANUS: titeli prépost, pécsi püspök (1459–1474): *Bunyitay*: Várad II. köt. 65. p. — OSTFI: esztergomi nagyprépost (1453–1481), tûróci prépost (1493 után): *Kollányi* 97. p. — KORNIS: leleszi prépost, driveszti püspök (1500–1507): *Bunyitay*: Várad II. köt. 97. p.

személyes összeköttetések révén. Nyilvánvaló, hogy az ör-, az éneklő- és az olvasókanonoki javadalmak stabil helynek számítottak. Ahogy már fentebb említettem, a prépostság ettől elkülönülten jó alapot nyújtott a továbblépésre és a váradi egyszerű kanonikátus is több esetben ragyogó karriereknek volt az alapja.

Egyszerű kanonokok

Az egyszerű kanonokok adatait vizsgálva a fentmondottakból következően tehát kettős struktúra bontakozik ki. A kanonokok jelentős hányadát teszik ki a Várad környékéről, a környező megyékből származó kanonokok, akiknek valószínű, hogy családi kapcsolataik alapján sikerült bejutni a káptalanba. Például Vajai István és Anarcsi Tegzes Péter (szintén Vajai-Ibrányi rokonság) minden bizonnyal az országban szerte működő egyházi rokonaik hathatós segítségével jutottak stallumaihoz,⁴⁵ de Parlagi Péter,⁴⁶ Gerlai Ábránfi János⁴⁷ családja is elég tekintélyesnek számított a környéken. Itt is megfigyelhető egy olyan csoport, aki szolgálatait elismeréseképpen mintegy hazatér Váradra, mint például Császári István,⁴⁸ Zeleméri Balázs.⁴⁹

A másik jelentős csoportot a messziről érkezettek alkotják. Többnyire ők adják az egyszerű kanonokoknak a mobilis jelleget, ugyanis csak néhány évig viselnek

45 ANARCSI (1474): *Bunyitay*: Várad II. köt. 153–155. p.; (1494. aug. 4.): *Bónis*: Reg. 3654. — VAJAI (1500. febr. 9.): *Bónis*: Reg. 3798.; (1526. júl. 1.): DL 73372. — Rokonaik: Vaj László nikodémiai püspök, székesgyházi főesperes, jászai prépost, Estei Hippolit egri püspök helyettese; Vajai Ibrányi István csztergomi örkanonok, a királyi kisebb iroda öre; Vajai Ibrányi György titeli kanonok; Vaj Ferenc csztergomi kanonok.

46 Kanonok (1464): *Bunyitay*: Várad II. 145. p.; (1480-as évek): *Bónis*: Reg. 3404. — A család birtokai Szabolcsban: Nádudvar, Mizsite, Sétér, Bolyár, Egyek, Bokcny, Gesztréd, Tamási, Sámson, Acsád, Körtvélyes. *Csánki* I. köt. 523., 539. p.

47 Kanonok (1511–1533): *Bunyitay*: Várad II. köt. 170. p. — A család birtokai Zaránd, Arad és Békés megyékben: Csaba, Vésztő, Mágor, Tarcsa, Gerendás, Csorvás, Apáca, Tompa, Veresgyháza, Bencdekegyháza, Szarvason és Megyeren egy-egy kastély (Békés). *Csánki* I. köt. 656., 719., 782. p.

48 Kanonok (1456. dec. 23.): *Bónis*: Reg. 2838.; (1464): *Bunyitay*: Várad II. köt. 142. p. — Szatmári családból származott, egyházi szolgálatba való lépése előtt Hunyadi katonája volt. *Bunyitay*: Várad II. köt. 142. p., *Csánki* I. köt. 472. p.

49 Kanonok (1445–1460): *Bunyitay*: Várad II. köt. 136. p. — Hunyadi udvari káplánja, jegyző, részt vett a várnai csatában, családja Szabolcsban, Zeleméren birtokolt. *Bunyitay*: Várad II. köt. 136. p.; *Bónis*: Jogtudó 165. p.

kanonikátust. Jól megfontolt szándékkal és komoly pártfogókkal a hátuk mögött érkeznek Váradra és az itt eltöltött évek, pályájukon végigtekintve, csak ugródeszkeként szerepelnek.

Aki váradi kanonokként kezdte pályafutását és a legnagyobb ívet járta be, Váradi Péter⁵⁰ volt. Iskoláztatását, felemelkedését Vitéznek köszönhette. Ivanics Pál,⁵¹ Bajoni István és Szanocki Gergely⁵² mögött is Vitéz állt, de róluk a későbbiekben még részletesen lesz szó.

Családi összeköttetései révén szerzett javadalmat Handó Gergely, akinek közbenjárója bátyja, György, pécsi prépost, későbbi kalocsai érsek volt. (A család szintén kapcsolatban állt Vitézzel.)⁵³ Vitéz Mihályt is nagybátyja, ifj. Vitéz János támogatta,⁵⁴ Baki Barnabásnak is a rokona Berendi Bak Gáspár, a szepesi prépost egyengethette az útját.⁵⁵ Polner Jánosnak is rokonai Polner Márk és Gábor fivére, a kolozsmonostori apát volt segítségére.⁵⁶ Nemcsak a javadalomszerzésben, hanem az egyetemi tanulmányokban is támogatók voltak a jó rokonok. Amint azt már fentebb említettük, az egyetemi tanulmányok mindig jó szolgálatot tettek a későbbi érvényesülés szempontjából. Polner Jánost, bár elhalt bátyja után nem nevezték ki kolozsmonostori apáttá, de kárpótlásul Anna királyné udvarában lett titkár, majd hűsége jutalmául megkapta a nyitrai püspöki széket, aminek elfoglalásában csak halála akadályozta meg.⁵⁷ A Henckel fivéreket egyrészt a családi hagyomány is kötelezte az egyetemi tanulmányokra — hiszen több rokonuk büszkélkedhetett már korábban is egyetemi stúdiumokkal —, másrészt tehetős pártfogókra is szert tudtak tenni. Jánost eleinte Leudeschitt György szepesi cantor, majd őt is, fivéréit, Sebestyént is Thurzó Zsigmond patronálta.⁵⁸ Váradról Thurzó halála után távoztak, először János ment haza Lőcsére plébánosnak, majd amikor ő Kassára távo-

50 Kanonok (1475): *Bunyitay*: Várad II. köt. 155. p.

51 Kanonok (1451 után): *Fraknoi*: Vitéz 10., 19., 152. p.; *Veress*: Anyakönyv 358., 360. p.

52 Kanonok (1446–1449): *Bunyitay*: Várad II. köt. 137. p.; *Fraknoi*: Vitéz 149–151. p.

53 Kanonok (1466): *Veress*: Anyakönyv 359. p.; (1472. márc. 18.): *Bónis*: Reg. 3138.

54 Kanonok (1482?–1511): *Bunyitay*: Várad II. köt. 163. p.; *Fraknoi*: Bécs 37., 89. p.

55 Kanonok (1507): *Bunyitay*: Várad II. köt. 166., 167. p.

56 Kanonok (1502. jan. 11.): *Bónis*: Reg. 3931.; (1504): *Bunyitay*: Várad II. köt. 164–165. p.

57 *Bunyitay*: Várad II. köt. 164–165. p.; *Jakó Zsigmond*: A kolozsmonostori apátság és hiteleshely a szekularizációig. In: Társadalom, egyház, művelődés. Bp., 1997. 175–177. p.; *Veress*: Anyakönyv 60. p.

58 JÁNOS: 1498–1503: Krakkó (*Kovács*: Krakkó 91. p.); 1507: Bécs (*Bunyitay*: Várad II. köt. 170–172. p.); 1509: Bologna (*Veress*: Anyakönyv 73–74. p.) — SEBESTYÉN: 1508: Bécs (*Bunyitay*: Várad II. köt. 175–176. p.); 1511–1515: Krakkó (*Schrauf*: Krakkó 17., 82. p.)

zott, fivére követte otthon a plébánián. János kassai plébánosból Mária királyné udvari papja, boroszlói kanonok és tornai főesperes lett a későbbiekben.⁵⁹

A jelentős támogatókkal és pártfogókkal rendelkező kanonokjainkon kívül elkülöníthető egy olyan csoport is, ahol bár a személyes kapcsolatok már áttételesebben foghatóak meg, szintűgy kiugró karriereknek lehetünk a tanúi. Ismét azokról a személyekről van szó, akik udvari, kancelláriai tevékenységük elismeréséül nyernek kanonikátust. Itt már szó esett azokról, akik eleve a környékről származtak és haza is tértek végleg. De vannak többen is olyanok, akik csak rövid ideig tartoztak a váradi káptalan testületéhez, és pályájuk meredeken ívelt felfelé, pl.: Szilasi Vince,⁶⁰ Hosszúaszói Botos István,⁶¹ Sánkfavi Antal,⁶² akikről szintén fog még említés esni.

Tehát az egyszerű kanonokok körében kimutatható egy olyan ambiciózus réteg, amely nem maradt meg a váradi káptalan keretein belül. Váradi javadalmuk csak egy állomás volt diplomáciai, udvari, egyházi karrierjükben. Ennek következtében egyetemjárásuk sem kapcsolódik a váradi káptalanhoz, hiszen tanulmányait már korábban befejezték vagy éppen pont erre használták fel stallumukat, de nem feltétlenül a káptalan ösztönözte őket a tanulásra. Pontosán meghatározható befolyásos személyek, rokonok segítségével végezték egyetemi tanulmányaikat és kerültek be, ill. léptek tovább a káptalanból.

A pártfogók, mecénások sorából kiemelkedik Vitéz János, aki nemcsak váradi működése alatt neveltetett ki egy tehetséges új nemzedéket, hanem végig az országos politikában való részvételével párhuzamosan teret biztosított a pártfogoltjainak. Széleskörű mecénási tevékenységének eredményeképp az egész ország területén mindenféle pozíciókban megtalálhatóak voltak az általa támogatott ifjak. Ennek a bonyolult hálóknak a váradi csücskéből kiindulva fejtsük fel a szálakat, azt vizsgálva, hogy ki honnan indult és mi lett belőle Vitéz segítségével.

59 JÁNOS: 1509: boroszlói kanonok (*Bunyitay*: Várad II. köt. 170–172. p.); 1513-tól löcsei plébános (1513. márc. 31.: DF 234643.); 1518 után kassai plébános, Mária királyné gyóntatója (1518. márc. 20.: *Bónis*: Reg. 4207.); 1521-től tornai főesperes (1521. jún. 23.: *Bónis*: Reg. 4294.). — SEBESTYÉN: löcsei plébános 1518 után (*Bunyitay*: Várad II. köt. 175–176. p.)

60 Kanonok (1445–1449): *Bunyitay*: Várad II. köt. 136. p.

61 Kanonok (1438–1440?): *Fraknói*: Vitéz 63–64. p.; *Bónis*: Jogtudó 151., 159–160., 220. p.

62 Kanonok (1486 előtt): *Bunyitay*: Várad II. köt. 159. p.; *Bónis*: Jogtudó 236–237., 244. p.

A Vitéz-affiliatio

Vitéz János Zsigmond kancelláriájának tagjaként többször megfordult külföldön és valószínűleg ott találkozott a korai humanista eszmékkel és ez ösztönözhetette a későbbiekben, váradi püspök korában, hogy kialakítsa nagy hírű humanista udvarát. Bár róla csak egyetlen anyakönyvi adat maradt fenn a bécsi egyetemen, de az a tény, hogy két alkalommal is elindult, hogy Itáliában folytasson tanulmányokat — annak ellenére, hogy valamely oknál fogva mindig vissza kellett fordulnia —, azt jelzi, hogy felismerte az egyetemi tanulmányok fontosságát. Ez ösztönözhetette a tehetséges fiatalok felkarolására, és későbbi pozsonyi egyetem alapítási kísérletére.

Püspöki udvarában megfordult Pier Paolo Vergerio, Gregorius Peuerbach, Nicolaus Lasocki, Filippo Podocatharo komoly tudományos, irodalmi munkát fejtve ki.⁶³ 1446-ban érkezett Váradra Szanocki Gergely, az ismert humanista, aki 1440 óta tartózkodott Magyarországon I. Ulászló tanítójaként, Várna után Hunyadi rábizta fia, László nevelését. De Vitéz helytelenítette, hogy egy idegen nevelje a Hunyadi-fiúkat, annál is inkább, mert meg szeretne volna nyerni váradi udvarának. Szanocki Váradon kanonoki stallumot kapott és ott tartózkodása évei alatt Vitéz udvarának meghatározó alakja volt. Váradi jelenléte az utókor számára azért is fontos, mert Callimachos (olasz származású diplomata, aki maga is többször megfordult Váradon) Szanocki-életrajzában érdekes leírást ad a püspöki udvarról. Szanockit ma már nem is annyira irodalmi munkássága miatt tartják méltánylandónak, hanem inkább a szellemiségét emelik ki, ami Lengyelországba hazatérve megtermékenyítőleg hatott a lengyel humanizmusra. Otthon a wieliczka plébániát, majd a lembergi püspöki széket kapta.⁶⁴

Szintén ehhez a körhöz kapcsolódott Ivanics Pál, akit Zágrárból hívott magához Vitéz 1445-ben udvari papjának. Ivanics nevéhez fűződik Vitéz 78 levelének az összegyűjtése, gondozása, elő- és utószóval, jegyzetekkel való ellátása. Magyarországon ez az első tudományos igényű filológiai munka. Ehhez a mintát minden bizonnyal számos itáliai utazásain kapta, hiszen többször látogatta meg a Ferrarában tanuló Janus Pannoniust. Hűséges szolgálatai jutalmául kapott kanonikátust, majd Váradról a császári lectorságba távozott,⁶⁵ miután hazatért.

63 Boldog Várad 776–777. p.; *Balogh*: Varadinum II. köt. 103. p.

64 *Bunyitay*: Várad II. köt. 137. p.; *Fraknói*: Vitéz 149–151. p.; *Kovács*: Krakkó 52–53. p.

65 1445–1451.: Vitéz udvari papja. 1451., 1453.: Ferrara (*Bunyitay*: Várad II. köt. 135. p.; *Fraknói*: Vitéz 10., 19., 152. p.; *Veress*: Anyakönyv 358., 360. p.)

Vitéz váradi udvarának egyik fő ékessége volt a könyvtára, amit nemcsak külföldi megrendelésekkel, vásárlásokkal gyarapított, hanem saját könyvmásolóműhely is működtetett. Itt kell megemlítenünk Polánkai Berecket, aki a másolóműhelyből a kanonokságon át az örkanonokságig vitte.⁶⁶

Amint a fentiekből is kitűnik, Vitéz humanista körét úgy igyekezett kialakítani, hogy udvartartása tagjai számára a káptalani javadalom a megélhetést szolgálhassa. Ebből következőleg megfigyelhető jelenség, hogy Vitéz pártfogoltjai mind tudásuk, mind műveltségük miatt elkülönültek, és míg a püspöki udvarban minden energiájukat a tudományoknak és a művészeteknek szentelték, addig a káptalani ügyintézészt inkább a Bónis-féle gyakorlati jogi műveltséggel rendelkező kanonoktársaik végezték. A humanista udvaron kívül három egyre bővülő kör figyelhető meg Vitéz személye körül, azon szempontok alapján, hogy mennyire állt közvetlen kapcsolatban a pártfogoltjaival, mennyire volt egyszeri, vagy alkalmyszerű a segítségével, vagy esetleg rendszeres, hosszabb távú gondoskodás.

A támogatottak közül ki kell emelnünk unokaöccseit: Janus Pannoniust (Csezmicei János) és az ifj. Vitéz Jánost, akik mint rokonai a legszorosabban kötődtek a személyéhez.

Az ifjú Janust 1447-ben, 12 évesen küldte Ferrarába tanulni, ahol hamar kitűnt a tehetsége. 1452-től már Padovában hallgatott jogot, s ennek fedezésére kapta nagybátyjától a váradi örkanonoki javadalmat. 1458-ban teszi le doktori vizsgáit és tér haza Magyarországra; korábban csak a vakációit töltötte nagybátyja váradi udvarában. Itthon titeli prépost lesz, és néhány hónapig váradi helynök, amíg el nem foglalhatja a pécsi püspöki széket. További pályájának részletes bemutatása nagyon messzire vezetne a kijelölt témától, így csak annyit jegyeznék meg, miután részt vett a Vitéz-féle mozgalomban, menekülés közben halt meg 1472-ben.⁶⁷

Az ifjabb Vitéz János talán 10 évvel is fiatalabb lehetett unokatestvérénél. 1463 és 1466 között Bolognában tanult, majd 1468-ban szerezte meg a kánonjogi doktorátust Padovában. Hazatérve Váradon két préposti méltóságot viselt. A székeskáptalanon kívül, a Keresztelő Szent János társaskáptalanban is ő volt a prépost. Karrierje nagybátyja halála után is töretlenül ívelt felfelé. Többszöri diplomáciai szolgálatai jutalmául Mátyás kinevezte szerémi püspöknek (1481–1489), majd 1489-től haláláig, 1499-ig volt veszprémi püspök és ezzel egyidejűleg bécsi adminisztrátor.

66 Lásd fentebb, a 39. jegyzetben.

67 *Bunyitay*: Várad II. köt. 48. p.; *Veress*: Anyakönyv 42., 159–161., 243., 322., 345–355., 363–365. p.; Boldog Várad 776. p.

Humanista tudósként tartották számon, aki bécsi egyetemen tartott kánonjogi előadásokat és a Sodalitas Danubiana humanista kör elnöke volt.⁶⁸

A szűk rokonságon túl megfigyelhető még egy Vitéz Jánoshoz egészen szorosan köthető csoport, amelyet azok a fiatalok alkottak, akiket ő iskoláztatott külföldön és ezzel természetesen az a célja is megvolt, hogy hazatérve egy komoly, modern műveltségű elitet alkossanak.

Az egyik ilyen, talán legnagyobb karriert befutott pártfogoltja Váradi Péter volt. Valószínűsíthető, hogy váradi polgár családból származott, tanulmányait helyben a káptalani iskolában kezdte és onnan emelte ki Vitéz és küldte Bolognába tanulni. Visszatérte után váradi kanonok (1475), erdélyi prépost (1476), titkos kancellár (1479), 1480-tól kalocsai érsek, főkancellár lett. Mátyással való összekülönbözése miatt 1484 és 1490 között fogságban volt, majd ismét elfoglalhatta érseki székét, de politikával többé nem foglalkozott, hanem élete utolsó 10 esztendejét érseksége ügyeinek szentelte.⁶⁹

Bajoni Istvánt is Vitéz indította el pályáján. Bajoni apja Hunyadi katonája, Vitéz familiárisa volt. Így figyelhetett fel Vitéz a fiatalember tehetségére és fedezte itáliai tanulmányait.⁷⁰ Nem meglepő megállapítás, hogy ezek az emberek, mivel egymástól nem elszigetelten kerültek Itáliába, felvették és tartották is egymással a kapcsolatot és nem egyszer szoros barátságok is kialakultak közöttük. Sőt a későbbiekben is figyelemmel kísérték és támogatták egymás karrierjét. Közel egy időben, az 1460-as évek közepén tanult Bolognában ifj. Vitéz János, Váradi Péter és Bajoni István.⁷¹ Bajoniról és Váradiról feljegyezték, hogy barátságban álltak egymással.⁷² Az is ismeretes, hogy Janus Pannonius és Bajoni is jó viszonyban voltak, hiszen Bajoni hazatérte után (1467) valószínű, hogy neki köszönhette pécsi kanonikátusát. Továbbá Bajoninak egy 1469-es vadászkalandját Janus Pannonius egyik elégiájában meg is örökítette.⁷³ Bajoni 1467 és 1469 között királyi titkár volt, többször megfordult Itáliában követségben. Az 1470-es események után, valószínűleg a Vi-

68 *Bónis*: Jogtudó 238. p.; *Tonk*: Egyetemjárás 259. p.; *Balogh*: Varadinum 50. p.; Boldog Várad 777. p.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 51–52. p.; *Veress*: Anyakönyv 46., 249–250. p.

69 *Bunyitay*: Várad II. köt. 155. p.; *Csánki* I. köt. 596. p.; *Fraknói Vilmos*: Egyháznagyok a magyar középkorból. Bp., 1916. (A továbbiakban: *Fraknói*: Egyháznagyok) 106–172. p.; *Veress*: Anyakönyv 48–50. p.

70 Kanonok (1467): *Veress*: Anyakönyv 51–52. p.; (1471): *Bunyitay*: Várad II. köt. 150–151. p. — 1467: Bologna (*Veress*: Anyakönyv 51–52. p.)

71 IFJ. VITÉZ: 1463–1466.; VÁRADI: 1465–1470.; BAJONI: 1467.

72 *Fraknói*: Egyháznagyok 169. p.

73 *Bónis*: Jogtudó 226. p.; Janus Pannonius versei. Szerk.: Kardos Tibor. Bp., 1983. 201–202. p. (A vadkan és a szarvas).

tézzel való jó kapcsolata miatt nem vett többé részt a közéletben, komáromi főesperesként, esztergomi és váci kanonokként működik 1478-ig.⁷⁴

Elképzelhető, hogy Bajonin keresztül Váradi Péter is kapcsolatba kerülhetett Janus Pannoniussal. Talán Janus hatására kezdett el foglalkozni Váradi a neoplatonizmussal, hiszen Váradit is Ficinus tanai avatott szakértőjének tartották és Janus is nagy elismeréssel nyilatkozott Ficinusról is és munkásságáról is.⁷⁵ Janus Pannonius baráti körébe tartozott a későbbi váradi kántor, Asszonyfalvi Ostfi Miklós is, akivel szinte egykorúak lehettek és még Ferrarában ismerkedtek meg.⁷⁶

Minden valószínűség szerint Sarlói János tanulmányait is Vitéz támogatta és később megtette helynökévé.⁷⁷ Beckensloer János is az ő pártfogoltjai közé tartozott, talán nem véletlen, hogy ő követte Vitézt a váradi püspöki székben 1465-ben.⁷⁸ Mint ismeretes, a későbbiekben a támogatott túlnőtt mesterén és háttérbe szorította Vitézt Mátyás udvarában, ezek után a kapcsolatuk is elhidegült. Továbbá Sánkfalvi Antal bécsi tanulmányit is támogatta (1454), aki 1478-ban már bácsi és váci kanonokként tanult Padovában, költségeit a javadalmaiból fedezte. Váradi kanonikátusa idején is rendszeresen diplomáciai utakon vett részt, s ezen tevékenysége eredményeképpen lett nyitrai püspök, majd 1499-ben pozsonyi prépost is, amit 1500-ban bekövetkezett haláláig töltött be.⁷⁹ A későbbi váradi püspök, Kálmáncsehi Domokos tanulmányait is elősegítette, aki szintén baráti viszonyban állt Váradi Péterrel, sőt Váradi halála után övé lett a kalocsai érseki méltóság is.⁸⁰

Rajtuk kívül, harmadik csoportként elkülöníthető egy tágabb kör, akikről valószínűsíthető, hogy Vitézen keresztül kerültek be a káptalanba. Az ő kapcsolódási pontjaik már sokkal áttételesebbek, feltételesebbek, hiszen ezek a kanonokok maguk vagy családjuk által tettek diplomáciai vagy kancelláriai szolgálatot Hunyadiaknak. Hunyadiáról pedig köztudott, hogy jó viszonyban volt Vitézzel, innen adódik a feltételezés, hogy Hunyadi javadalmazási szándékait Vitéz váltotta valóra. A leg-

74 *Veress*: Anyakönyv 245., 324. p.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 150–151. p. — Esztergomi kanonokságáról (1476–1478): *Kollányi* 112. p. — (1478. júl. 24.): *Bónis*: Reg. 3328.; (1478. szept. 9.): *Bónis*: Reg. 3334.; *Fraknói*: Egyháznagyok 169. p.; *Bónis*: Jogtudó 226. p.

75 *Tóth*: Phocbus 11. p.

76 Lásd a 36. jegyzetnél.

77 *Veress*: Anyakönyv 405. p.

78 *Horváth*: Irodalmi műveltség 58. p.

79 *Bunyitay*: Várad II. köt. 159. p.; *Köblös József*: Az egyházi középértelmű Mátyás és a Jagellók korában. Bp., 1994. (a továbbiakban: *Köblös*) 465–466. p.; *Schrauf Károly*: Magyarországi tanulók külföldön. II. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Bp., 1892. 92. p.; *Bónis*: Jogtudó 236–237., 244. p.

80 *Horváth*: Irodalmi műveltség 170–171. p.

konkrétabb példa erre Gúti Péter, aki Hunyadi diplomatájaként többször járt külföldön és ő vitte meg Vitéznek a pápa levelét váradai püspöki kinevezéséről. Ennek fejében lett váradai kanonok és a továbbiakban viselte az ör- és majd az olvasókanonoki méltóságot is.⁸¹ Szilasi Vince is diplomata volt, akit 1443-ban Hunyadi jegyzőjeként, 1449-ben pedig protonotariusként említenek a források. Miután a váradai kanonokságból távozott 1449-ben, Vitéz javasolta erdélyi püspököknek, de végül a váci püspökséget nyerte el.⁸² Szepesi Illés családja is megbízható híve volt Hunyadinak (apja vagy fivére, László Hunyadi vicegubernátora és budai várnagy volt).⁸³ Továbbá kanonokunk megközelítőleg ugyanabban az időszakban tartózkodott Ferrarában, mint amikor Janus Pannonius is, tehát nem lehetetlen, hogy ismerték egymást és ezt a kapcsolatát a későbbiekben is felhasználhatta.⁸⁴

Kancelláriai és diplomáciai tevékenysége jutalmául kapott kanonoki javadalmat Császári István és Zeleméri Balázs is. Mindkettőjük családja egyébként is a környéken birtokolt.⁸⁵

Szokoli János és Tordai László rokonsága is szoros kapcsolatban állt a Hunyadiakkal, ami mindenféleképpen jó ajánlólevél lehetett. Szokoli apja, Péter macsói bán, temesi főispán volt, együtt harcolt Szilágyi Mihállyal. Szokoli nagyon fiatalon, már Vitéz alatt lett váradai kanonok, és 26 évesen pedig csanádi püspök, majd 16 évi püspökség után pálos szerzetesnek állt Diósgyőrben.⁸⁶ Tordai László apja, András, a különös jelenléti bíróság bírója, királyi személynöki ítélmester volt Mátyás uralkodása idején.⁸⁷

Miután bemutattuk a Vitéz körül kialakult három kört, kézenfekvő kérdés, hogy pártfogoltjai folytatták-e a mecénási tevékenységet és ez mennyire kapcsolódott Váradhoz a továbbiakban is?

81 Lásd a 29. jegyzetben.

82 *Bunyitay*: Várad II. köt. 136. p., *Köblös* 474. p.; *Fraknói*: Vitéz 77–79. p.; *Bónis*: Jogtudó 166–167. p.

83 A család bihari birtokai: Vasad, Szepces, Éradony, Báboliccka, Apáti, Vásári, Keszi, Pac, Ebces, Szovát. *Csánki* I. köt. 164. p.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 149–150. p.; *Bónis*: Jogtudó 167. p.; *Fraknói*: Bécs 49. p. — kanonok (1470): *Bunyitay*: Várad II. köt. 149–150. p.

84 1455. aug. 18.: *Veress*: Anyakönyv 363. p.

85 Lásd a 48. és 49. jegyzeteket.

86 Kanonok (1466 előtt): *Bunyitay*: Várad II. köt. 148. p.; *Csánki* I. köt. 541. p.

87 Kanonok (1468–1488): *Bunyitay*: Várad II. köt. 148–149. p.; (1487. ápr. 30.): DL 26648.; *Csánki* I. köt. 641. p.; *Bónis*: Jogtudó 208., 251., 267. p.

A Vitéz-affiliatio váradi vonatkozású második generációja bizony alig néhány főt számlál. Szinte csak a hozzá legközelebb állók és akik komoly karriert futottak be, éltek ezzel a lehetőséggel, és szinte kivétel nélkül csak rokonaikat támogatták.

Ifj. Vitéz János unokaöccsét, Vitéz Mihályt Itáliában taníttatta, akinek váradi javadalma a költségek fedezésére szolgálhatott. János azután sem szűnt meg gondoskodni unokaöccséről, hogy távozott a váradi prépostságból, hiszen 1498-ban, amikor Mihályt doktorrá avatták, már rendelkezett a budai főesperességgel és veszprémi kanonok volt, míg János ez időben már a veszprémi püspökséget viselte. További pályájáról: 1498–99-ben a bécsi egyetemen a magyar nemzet procurátora volt, több ízben látta el a római magyar gyóntató feladatait, 1522-ben pedig Fehérváron volt kispripost.⁸⁸

Váradi Péter is egy rokonát, Váradi Mihályt Krakkóban taníttatta (1491–1493), aki hazatérte után váradi kanonokként működött.⁸⁹

Talán még Handó Gergelyt lehetne a Vitéz pártfogoltak második generációjához számítani. Őt a bátyja, Handó György iskoláztatta, Györgyöt pedig Vitéz. A Handók ugyanis Vétről származtak és György pécsi rokonaik révén került kapcsolatba Janus Pannoniussal, majd Vitézzel is. Gergely Padovában szerezte meg a kánonjogi doktorátust 1466 és 1468 között, ugyanakkor, amikor ifj. Vitéz János. Feltételezhetőleg ismerték egymást, és ifj. Vitéz is segítségére lehetett, hogy bekerüljön a káptalanba.⁹⁰

Hasonlókat mondhatunk el Kálmáncsehi Lászlóról is, akit rokona Kálmáncsehi Domokos segített tanulmányaiban, majd Váradon vikáriusává tette és elnyerte a préposti méltóságot is. Kálmáncsehi Domokosról már korábban említettük, hogy egyetemi tanulmányaiban Vitéz támogatta.

88 *Bunyitay*: Várad II. köt. 163. p.; *Fraknói*: Bécs 37., 89. p.; *Köblös* 376–377. p.; *Veress*: Anyakönyv 167., 171., 252., 258. p. — Vitéz Mihály neve alatt esetleg két fő is rejtőzködhet: Vitéz Mihály budai főesperes, veszprémi kanonok (1498–1511), illetve Vitéz Mihály veszprémi kanonok, fehérvári kispripost (1522–1525). A veszprémi káptalan számadáskönyve (1495–1534). Közzétcszi: Kredics László, Madarász Lajos, Solymosi László. Veszprém, 1997. 381. p. A további kutatások feladata e két személy pontos elkülönítése.

89 Kanonok (1494. aug. 4.): *Bónis*: Reg. 3654.; (1496. ápr. 14.): *Bónis*: Reg. 3703.; DL 20411.; *Bunyitay*: Várad II. köt. 160–161. p.; Krakkó: *Schrauf*: Krakkó 3. p.; *Kovács*: Krakkó 32. p.

90 *Bunyitay*: Várad II. köt. 150. p.; *Veress*: Anyakönyv 359. p.; *Bónis*: Jogtudó 225–229. p.; *Csánki* II. köt. 578. p.

Ha vizsgált korszak egészét veszem figyelembe 36 méltóságviselő (custos, cantor, lector, prépost) és 71 egyszerű kanonokkal kell számolni.⁹¹ A méltóságviselők közül 17 főnél tudtam valamiféle kapcsolatot kimutatni (47%), az egyszerű kanonokok között pedig 26 főről ejtettem szót a fentiekben (36%). Az összkáptalanra vonatkoztatva: 107 főből 43 személy képezte vizsgálatom tárgyát (41%). Ezek a százalékos arányok még nem sokat mondanak, hiszen annyit vonhatunk le belőlük, hogy a váradi káptalanban szinte minden második ember valakinek a valakije volt, s ezen meg sem lepődhetünk, hiszen az egymás protezsálása nem új keletű jelenség. Viszont, ha az időbeli megoszlást vesszük alapnak két kiemelkedő időszakot találunk, amikor ugrásszerűen megnőtt azon kanonokjaink száma, akik komoly pártfogókkal rendelkeztek. Az első ilyen időszak az 1440-es, '60-as évekre tehető, egyértelműen Vitéz János neve fémjelzi. A vizsgált 17 méltóságviselő közül 6 fő, a 26 egyszerű kanonok közül 16 fő hozható összefüggésbe az ő nevével. Az oka annak, hogy miért az egyszerű kanonokok körében olyan kiugró az arány, nagyon egyszerű, jónéhányukat Vitéz indította el pályájukon és Váradon egyszerű kanonokként csak rövid időt töltöttek. A méltóságviselők között unokaöccsei kiemelt helyet élveztek, Vasvári, Gúti és Polánkai is Vitéz jóvoltából egyszerű kanonokként kezdték pályájukat és onnan lépdeltek tovább valamely méltóság felé. Ostfíról már korábban megállapíthattuk, hogy Janussal való ismeretségén kívül befolyásos családja is sokat nyomhatott a latban. A másik már jóval kevésbé kiugró időszak a XVI. század eleje, amikor a Szatmári-Thurzó-Perényi püspökök által teremtettsé kisebb humanista kör, ill. a Perényi familiába való tartozáson keresztül lehet megfigyelni egy kissé nagyobb beáramlást (Ezen 7 fő közül Homorogdi, Mursinai, Martonosi Perényin keresztül került Váradra; Magyi, a Henckel fivérek, Fehérvári műveltségüket, tudásukat a humanista körben is kamatoztatták). Tehát a vizsgált 43 kanonok közül 29 fő tartozott ehhez a két csoporthoz, tehát ez azt mutatja, hogy a személyes kapcsolatok működése ezen a két speciálisnak mondható időszakon kívül, alacsony szintű volt.⁹²

Ha azt vizsgáljuk, hogy az összekötéssel rendelkezők milyen pozíciókat töltöttek be a káptalanon belül, ki kell emelnünk a prépostokat. A kor 10 prépostja közül 7 esetében bizonyíthatóak személyes kapcsolataik és ez a 7 fő nem csak azt jelzi, hogy a préposti méltóságot az esetek nagy részében fenntartották valakinek, hanem, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a méltóságviselők között 17 személynél követhetőek kapcsolataik, akkor nyilvánvaló, hogy a préposti méltóság mennyivel

91 Korábbi kutatási credményeim alapján. A főspercesekkel kellő adatok hiányában ezen munkámban nem foglalkozom.

92 Lásd fentebb.

kiemeltebb szerepű volt a másik három méltósághoz képest (őr-, éneklő- és olvasókanonok), hiszen a fent említett 7 fő a méltóságviselők között talált 17 fő 41%-a. Ezek a számok ráfelelnek egy korábbi megállapításunkra, miszerint a prépostok a káptalan igen mobilis rétegét alkották és ehhez használták fel kapcsolataikat. A másik ilyen mobilis réteg is szinte egy az egyben megfeleltethető azokkal, akik valamiféle összeköttetésekkel rendelkeztek, ez pedig az egyszerű kanonokoknak azon csoportja, akik továbblépve a káptalanból egyre nagyobb méltóságokig jutnak el. Tehát a személyes kapcsolatokat egyrészt fel lehetett használni az egyetemi tanulmányokra, ezzel párhuzamosan a tanulmányok finanszírozására egy-egy javadalom megszerzésével, meg lehetett alapozni a váradi kanonikátussal későbbi karriereket; másrészt azt a célt is szolgálhatták, hogy bekerüljön valaki a káptalanba munkája jutalmául és a váradi stallum legyen pályája csúcsa. Ez a két csoport: a méltóságviselők nagyobbik, és az egyszerű kanonokok szintén jelentős része.

A fenti adatok tükrében nyilvánvaló Vitéz János működésének mindent elsőprő fölénye. Pártfogoltjainak későbbi tevékenységét tekintve biztosan állíthatjuk, elit teremtő szándékával nem vallott kudarcot, biztos szemmel vette észre a támogatásra érdemes tehetséget. Ez a váradi káptalan fennállásának egy igen kiemelkedő periódusa volt, hiszen oly sok politikában és tudásban, műveltségben kiemelkedő személyiség fordult meg Váradon ekkoriban, mint soha korábban.